

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Eddi Tsirkov

IDA-VIRUMAA NOORTE KARJÄÄRIOTSUSEID MÕJUTAVAD TEGURID

Bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Kadi Timpmann

Tartu 2026

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Noorte karjääriotsuseid mõjutavad tegurid.....	6
1.1 Karjäär ja karjääriotsus	6
1.2 Karjääriotsuseid mõjutavad tegurid	7
1.3 Ida-Virumaa kontekst karjääriotsustes.....	11
1.4 Varasemad uuringud	15
2. Ida-Virumaa noorte karjääriotsuste tegurite analüüs	17
2.1 Metoodika ja andmed.....	17
2.2 Uuringu tulemused ja analüüs.....	19
2.3 Järeldused ja soovitused.....	25
Kokkuvõte.....	27
Viidatud allikad.....	29
Lisad.....	31
Lisa A Küsimustik	31
Lisa 2 Intervjuude küsimused	32
Summary	34

Sissejuhatus

Noorte karjääriotsused kujunevad üha keerukamas sotsiaalses ja majanduslikus keskkonnas, kus haridustee valik, tööle asumise võimalused ja piirkonna areng on omavahel tihedalt põimunud. Karjääriotsus ei tähenda üksnes konkreetse eriala või õpitee valikut, vaid hõlmab laiemat otsustusprotsessi, mille kaudu noor kujundab oma tulevikku, seostades isiklikud huvid, väärtused ja võimed tööturu ning ühiskondlike ootustega. Noorte jaoks on see protsess eriti määrav, kuna varased karjääriotsused mõjutavad edasisi haridus- ja tööalaseid võimalusi ning seotust elukohaga.

Ida-Virumaal omandab karjääriotsuste kujunemine erilise tähenduse, sest piirkonna majandusstruktuur, tööturu ebastabiilsus, keelekeskkond ja haridusvõimaluste vähesus loovad noortele teistsugused lähtepunktid kui suuremates keskustes. Karjääriotsus on Ida-Virumaal sageli seotud mitte ainult, kus edasi õppida või tööle asuda, vaid ka otsusega, kas tulevik seotakse kodupiirkonnaga või nähakse seda väljaspool Ida-Virumaad. Eriti selgelt avaldub see keskhariduse tasandil, kus gümnaasiumi ja kutseõppe vahel tehtud valik suunab noore karjääriteed erinevate teekondade järgi ning mõjutab otseselt edasisi otsuseid.

Gümnaasiumiharidus on üldjuhul suunatud edasisele akadeemilisele haridusele ning loob eeldused kõrgharidusse liikumiseks, mis Ida-Virumaa noorte puhul tähendab sageli piirkonnast lahkumist. Kutseõpe seevastu on tihedamalt seotud praktiliste oskuste omandamise ja vahetu tööturule sisenemisega, mistõttu on karjääriotsus sageli suunatud kiiremale majanduslikule iseseisvumisele ja kohalike võimaluste kasutamisele.

Karjääriotsuse kujunemist mõjutavad mitmed omavahel seotud tegurid, sealhulgas noore eneseteadlikkus, huvid ja väärtused, perekondlik ja sotsiaalne keskkond, koolikeskkonna pakutav tugi ning karjääriinõustamise kättesaadavus ja kvaliteet. Ida-Virumaa puhul lisanduvad nendele teguritele piirkondlikud eripärad, nagu tööturu piiratus, palgatase, keeleoskus ning piirkonna maine.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida Ida-Virumaa gümnaasiumi- ja kutseõpilaste karjääriotsuseid ning selgitada välja, millised tegurid mõjutavad Ida-Virumaa noorte karjääriotsuste kujunemist, pöörates lisaks tähelepanu noorte kavatsustele jääda Ida-Virumaale või sealt lahkuda. Uurimistöö toetub kombineeritud metoodikale, kus kasutatakse kvantitatiivset küsitlust Ida-Virumaa noorte seas ning kvalitatiivseid intervjuusid haridusasutuste tugispetsialistidega, võimaldades käsitleda karjääriotsuste kujunemist nii noorte endi hinnangute kui ka koolikeskkonna vaatenurgast.

Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- Selgitada teoreetilise kirjanduse põhjal välja noorte karjääriotsuseid mõjutavad peamised tegurid;
- Analüüsida kvantitatiivse küsitluse abil Ida-Virumaa gümnaasiumi- ja kutseõpilaste karjääriotsuseid ning piirkonda jäämise või sealt lahkumise kavatsusi;
- Võrrelda gümnaasiumi- ja kutseõpilaste karjääriotsuseid ning neid mõjutavaid tegureid;
- Analüüsida kvalitatiivsete intervjuude põhjal haridusasutuste tugispetsialistide hinnanguid noorte karjääriotsuste kujunemisele Ida-Virumaa kontekstis;
- Siduda kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed tulemused ning teha nende põhjal järeldusi ja soovitusi.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis käsitletakse töö teoreetilist raamistikku, keskendudes karjääri ja karjääriotsuste mõistele, noorte karjääriotsuseid mõjutavatele teguritele ning Ida-Virumaa piirkondlikule kontekstile, tuginedes varasematele uuringutele ja teaduskirjandusele. Teises peatükis kirjeldatakse uurimistöö metoodikat ning analüüsitakse kvantitatiivse küsitluse ja kvalitatiivsete intervjuude tulemusi. Kolmandas peatükis esitatakse uuringu järeldused ja soovitusid, lähtudes empiiriliste tulemuste ja teoreetilise käsitluse koondanalüüsist.

Töö tulemused võivad pakkuda sisendit hariduse ja regionaalarengu institutsioonidele, kes aitavad noori ja läbi selle Ida-Virumaa kestlikule arengule.

1. Noorte karjääriotsuseid mõjutavad tegurid

1.1 Karjäär ja karjääriotsus

Karjäär on mitmetähenduslik mõiste, mille sisu on ajas oluliselt laienenud. Kaasaegses käsitluses ei tähenda karjäär üksnes töökohta või ametipositsiooni, vaid hõlmab inimese kogu elu jooksul tehtavaid hariduslikke, tööalaseid ja isiklikke valikuid ning nendevahelisi seoseid (Teeviit, 2023). Karjääri mõistet seostatakse üha enam identiteedi kujunemise, eneseteostuse ja sotsiaalse kohanemisega, mistõttu ei ole tegemist staatilise seisundiga, vaid pidevalt areneva protsessiga.

Noorte kontekstis on karjääri kujunemine eriti oluline, kuna haridustee valikud ja esimesed otsused tööturule sisenemisel mõjutavad edaspidisi võimalusi pikemas perspektiivis. Karjäär ei kujune lineaarselt ega ühesuguse mustri järgi, vaid sõltub nii nooruki võimetest ja huvidest kui ka keskkondlikest võimalustest ja piirangutest (Teeviit, 2023). Seetõttu käsitletakse karjääri sotsiaal- ja haridusteadustes protsessina, mille kaudu noor kujundab oma tulevikku ning suhestub tööturu ja ühiskonna ootustega (Teeviit, 2023).

Karjääriotsus on lai mõiste, mis hõlmab otsuse ehk valiku kujunemist, mis eeldab nii eneseanalüüsi kui ka info sünteesimise oskust. Karjääri valik on kui järkjärguline tegevuste jada, mis algab võimaluste avastamisest ja lõpeb konkreetse valikuga (Gati & Kulcsar, 2021). Protsessi algusfaasis kogub noor infot võimalike erialade, õppesuundade ja tööturu väljavaadete kohta. Sageli on aga infot palju või see on keeruline, mistõttu võib esialgne ülevaade jääda pealiskaudseks. Järgnev faas hõlmab põhjalikumat analüüsi, kus noor hindab oma huvide, võimete ja erialade sobivust, püüdes mõista, milline suund vastab tema ootustele ja tulevikuplaanidele. Alles viimases etapis langetatakse otsus, mis põhineb nii kogutud infol kui ka enesekindlusel selle otsusega toime tulla (Gati & Kulcsar, 2021).

Karjääriotsuste kvaliteet sõltub suurel määral eneseteadlikkusest. Eneseteadlikkus hõlmab arusaama oma huvidest, tugevustest, väärtustest ja arenguvõimalustest ning nende seostamist võimalike tulevikuteedega (Neuenschwander & Hofmann, 2021). Noored, kes on karjääri tegevuste kaudu saanud võimaluse oma tugevusi avastada ja tuleviku eesmärged sõnastada, suudavad langetada teadlikumaid otsuseid. See viitab otseselt sellele, et individuaalse otsustusvõime kujunemine ei ole juhuslik, vaid toetub kogemustele ja info mõtestamisele (Roosipuu, 2025).

1.2 Karjääriotsuseid mõjutavad tegurid

Noorte karjääriotsused ei kujune isoleeritult, vaid tulenevad erinevate tegurite koosmõjust. Karjääriotsuseid mõjutavad mitmed psühholoogilised tegurid, mis on seotud nii isikliku identiteedi kui ka arusaamadega oma tugevustest ja tulevikuvõimalustest. Haridustee valik ei ole üksik otsus, vaid ajas kujunev protsess, mis eeldab eneseanalüüsi, info kogumist ja erinevate võimaluste kaalumist. Individuaalne valmisolek tulevikuga seotud otsuseid teha sõltub suuresti noore varasematest kogemustest ning sellest, kuidas ta tajub oma võimeid ja potentsiaali (Roosipuu, 2025). Noorte karjääriotsuseid võivad takistada ebaselgus tööturu tulevikuväljavaadete suhtes, vähene teadmine erialade sisust, ebapiisav eneseusk või hirm teha väärotsus. Sellised tegurid võivad viia otsuse edasilükkamiseni ning süvendada ebakindlust (Gati & Kulcsar, 2021). Otsustamisraskused ei ole tingimata seotud isiksuseomadustega, vaid pigem info ja kogemuste puudumisega. Õpilased, kellel on olnud võimalus osaleda karjääritegevustes ning reflekteerida oma tugevusi ja tulevikuplaane, langetavad teadlikumaid ja kindlamaid otsuseid (Roosipuu, 2025).

Noorte karjäärivalikut mõjutavad oluliselt nende individuaalsed huvid ja väärtused. Huvid suunavad tähelepanu tegevustele, mis pakuvad rahulolu ja motivatsiooni, ning mõjutavad seeläbi ka akadeemilisi ja tööalaseid eelistusi. Väärtused näiteks stabiilsuse, kindlustunde või eneseteostuse tähtsus kujundavad ettekujutust sellest, milline eriala võiks pakkuda pikaajalist rahulolu (Jakovenko, 2014). Õpilaste huvid ja väärtused kujunevad enamasti varasemate kogemuste mõjul: kooliprojektid, valikained, praktikad ja õppekäigud aitavad mõista, millised valdkonnad sobivad noore isikliku loomusega. Sellised kogemused loovad olulise aluse, mille põhjal hinnatakse, kas võimalik karjääriline tundub huvitav, jõukohane ja realistlik (Jakovenko, 2014). Samas kui nooruk tajub, et tema huvidele ja võimetele vastavaid võimalusi on kodupiirkonnas vähe, võib see vähendada motivatsiooni siduda oma tulevik kodukohaga, see on kooskõlas laiemate Euroopa uuringutega, mille kohaselt piirkondlikud tööturu ja õppevõimaluste eripärad mõjutavad otseselt noorte valikuid, eriti kui majandusstruktuur on muutumas või kui koolid ei suuda pakkuda sidet kohalike tööandjatega (Eurofound, 2020). Sellises olukorras omandavad individuaalsed tegurid, nagu enesekindlus, motivatsioon ja eneseanalüüs, veelgi suurema rolli, kujundades noore valmisolekut otsida haridus- ja töövõimalusi väljaspool kodukohta (Jakovenko, 2014).

Noorte karjäärivalikud ei kujune üksnes individuaalsete huvide ja eneseanalüüsi tulemusel, vaid on tihedalt seotud ka sotsiaalse keskkonnaga, milles noor kasvab ja oma

tulevikku planeerib. Sotsiaalsed ja perekondlikud tegurid mõjutavad seda, milliseid võimalusi noor realistlikuks peab ning kuidas ta hindab oma valikute sobivust ja riske.

Sõprade mõju on eriti tugev üleminekufaasis, kus paljud noored püüavad teha valikuid kooskõlas oma sotsiaalse grupiga. Enamjaolt õpilased, kellel karjäärilased arutelud sõpradega on sagedased ja mõjutavad nii info kogumist kui ka motivatsiooni teatud valdkondade suhtes (Roosipuu, 2025). Sõpruskond pakub tuge ja loob arusaamise sellest, millised valikud on tavapärasemad või populaarsed. See võib suunata noort kaaluma haridusteed väljaspool kodupiirkonda või valima erialasid, mis on sotsiaalselt atraktiivsed, isegi kui need ei vasta täielikult tema isiklikele huvidele (Roosipuu, 2025).

Pere roll karjääriotsuste kujunemisel on keskne, pakkudes noorele nii emotsionaalset tuge kui ka suuniseid haridus- ja töövalikute tegemisel. Noorte seas on tulevikuplaanid on sageli tihedalt seotud vanemate ootustega, eelkõige nende hoiakutega hariduse jätkamise ja piirkonnast lahkumise suhtes. Paljud noored lähtuvad otsust tehes sellest, milliseid erialasid ja haridusteid perekond väärtustab (Fouad, Kim, Ghosh, Chang, & Figueiredo, 2015). Samuti mõjutab pere otsustusprotsessi ajastust olukorras, kus vanemad rõhutavad kiiret edasiõppimise vajadust, võib noor teha karjäärivaliku enne, kui tema eelistused on täielikult selgunud (Jakovenko, 2014).

Haridussüsteemil on oluline roll noorte karjääriotsuste kujunemisel, kuna see loob struktuuri ja keskkonna, mille kaudu noor puutub kokku erinevate õppeteede, võimaluste ja ootustega. Pärast põhikooli tehtav haridustee valik ei tähenda üksnes järgmisse kooliastmesse liikumist, vaid määrab õpikeskkonna, õppesisu ja tugisüsteemid, mille kaudu kujunevad noore arusaamad iseendast, oma võimekusest ning edasistest hariduslikest suundadest. Haridussüsteem ei mõjuta karjääriotsuseid ainult valikute olemasolu kaudu, vaid ka sellega, millisel määral ja milliste mehhanismide abil on noorel võimalik oma valikuid mõtestada, kaaluda ja põhjendada. Seetõttu on haridussüsteem üks keskseid raamistikke, mille kaudu karjäärivalikud muutuvad kas teadlikuks ja järjepidevaks või juhuslikuks ja ebakindlaks (OECD, 2021).

Haridussüsteemi mõju karjääriotsustele avaldub eelkõige õppeteede struktuuris, kus gümnaasium ja kutseõpe esindavad erinevaid hariduslikke loogikaid. Gümnaasiumi kui üldharidust andva koolitüübi eesmärk on kujundada laiapõhjalised teadmised ja üldpädevused, mis loovad aluse edasisteks õpinguteks ning toetavad teadlikku otsustamist tuleviku suhtes. Eesti gümnaasiumide riiklik õppekava rõhutab eneseanalüüsi, karjääri planeerimise ja otsustusoskuste arendamist, mis võimaldab noorel kaaluda erinevaid õppeteid

ning hoida valikuid avatuna ka siis, kui erialased eelistused ei ole veel selgelt välja kujunenud (Riigi Teataja, 2023). Selline õppekavaraamistik toetab järkjärgulist otsustusprotsessi ning võimaldab noorel oma huvisid ja võimeid pikema aja jooksul täpsustada.

Kutseõpe on haridussüsteemis kujunenud erialakesksemaks ja praktilisemaks õppeteeks, kus rõhk on konkreetsete oskuste ja teadmiste omandamisel. Kutsekoolide õppekavad hõlmavad erialast õpet, praktilisi õppevorme ja praktikat, mis võimaldavad noorel varakult kokku puutuda valitud valdkonna sisuga ning siduda õppimine konkreetsete tegevustega (Leppik, 2021). Kutseõppe struktuur eeldab sageli varasemat erialalist otsust, mistõttu on selle mõju karjääriotsustele otsesem ja konkreetsem. Samas on rõhutatud, et kutseõppe süsteem peab olema piisavalt paindlik, et toetada noorte arengut ka olukorras, kus huvid, võimed või õpitee võivad ajas muutuda (Nestor ja Nurmela, 2013). Haridussüsteemi tasandil tähendab see vajadust tasakaalustada varajast spetsialiseerumist ja võimalust edasiseks ümberorienteerumiseks.

Haridussüsteemi mõju karjääriotsustele avaldub ka selles, kuidas erinevad õppeteed toetavad karjääripädevuste kujunemist ning otsustusvalmidust. Üldhariduslik õpikeskkond soodustab analüütilist mõtlemist, enesehindamist ja tulevikule suunatud planeerimist, mis on seotud kõrgema enesekindlusega karjäärivalikute tegemisel. Gümnaasiumiõpilaste puhul on täheldatud tugevamat enesehinnangut planeerimisoskuste ja akadeemilise võimekuse osas, mis toetab valmisolekut kaaluda pikemaajalisi ja komplekssemaid haridusteid ning lükata lõplik erialavalik edasi (Liin, Laur, & Täht, 2025). Kutseõppes kujunevad karjääripädevused seevastu enamasti praktiliste tegevuste ja konkreetsete oskuste omandamise kaudu, mis suunab noori varasemalt konkreetsete valikute poole ning loob teistsuguse otsustusloogika. Need erinevused ei tulene üksnes õppijate individuaalsetest omadustest, vaid on seotud haridussüsteemi struktuursete eripärade, õppekava rõhuasetuste ja õpikeskkonnaga, milles noored oma karjäärivalikuid kujundavad (Liin, Laur, & Täht, 2025).

Lisaks õppeteede struktuurile mõjutab haridussüsteem karjääriotsuseid ka õppekavade ülesehituse ja õppekorralduse kaudu. Õppekavad suunavad noore igapäevast õpikogemust, määrates, millised teadmised ja oskused on esiplaanil ning millisel määral seostatakse õpitavat tulevikuvõimalustega. Üha enam rõhutatakse, et haridus peaks toetama lisaks ainealastele teadmistele ka üldpädevuste arengut, nagu kriitiline mõtlemine, probleemilahendus ja digipädevus, mis aitavad noorel oma valikuid mõtestada ja vajadusel kohandada (OECD, 2021). Kui õppekavad ei toeta nende oskuste arengut, võib noorel olla

raskem siduda õpingute sisu oma tulevikusuundadega ning hinnata, millised õppeeed vastavad tema huvidele ja võimetele.

Praktilised õppevormid, sealhulgas praktika, töövarjutamine ja karjääripäevad, on oluline osa haridussüsteemi mehhanismidest, mis mõjutavad karjääriotsuste kujunemist. Praktiline kogemus võimaldab noorel tajuda eriala või valdkonna tegelikku sisu ning kujundada realistlikumat arusaama õpitava ja võimalike edasiste suundade seostest. Selline kogemus aitab vähendada ebakindlust ja toetab teadlikumat otsustamist, kuna valik põhineb lisaks teoreetilisele infole ka vahetul kogemusel (Masdonati, 2025). Kutseõppes on praktika tavaliselt süsteemne osa õppekavast, samas kui üldhariduses on praktilised kokkupuuted enamasti lühemad ja kaudsemad, mis suurendab vajadust nende kogemuste teadliku mõtestamise järele (Leppik, 2021).

Karjäärinõustamine on haridussüsteemi oluline tugimehhanism, mille kaudu toetatakse noorte valmisolekut teha läbimõeldud ja põhjendatud karjäärivalikuid. Karjäärinõustamine ei piirdu üksnes info edastamisega, vaid aitab noorel mõtestada õpiteid, võrrelda erinevaid võimalusi ning seostada neid oma huvide ja võimetele. Otsustusprotsess on kvaliteetne siis, kui noorel on ligipääs usaldusväärsele ja süsteemsele infole ning võimalus seda professionaalse toe abil analüüsida. Infopuudus või ebaühtlane infoallikate kasutus võib suurendada otsustusprotsessiga seotud stressi ja viia valikute edasilükkamiseni (Gati & Kulcsar, 2021). Seetõttu on karjäärinõustamine oluline osa haridussüsteemist, mis aitab vähendada juhuslikkust ja toetada järjepidevat otsustusprotsessi (Nestor & Nurmela, 2013)

Haridussüsteemi kontekstis on karjäärinõustamine seotud ka laiemate hariduspoliitiliste eesmärkidega, milleks on noorte teadlikkuse suurendamine ja võrdsemate võimaluste loomine. Süsteemne karjäärinõustamine aitab tasakaalustada erinevatest taustadest tulenevaid erisusi ning toetab olukorda, kus karjäärivalikud ei sõltu ainult juhuslikust infost või üksikutest kogemustest. Selline lähenemine rõhutab, et karjääriotsuste kujunemine on osa haridussüsteemi vastutusest, mitte ainult indiviidi isiklik valik (OECD, 2021).

Eestis kasutatakse karjääri kujundamise pädevuste mudelit (career management skills, CMS), mis pakub haridussüsteemile selge ja struktureeritud raamistiku karjäärilaste oskuste arendamiseks. CMS mudel koosneb neljast peamisest pädevuste plokist: eneseteadlikkus, võimaluste analüüs, otsustamine ja tegutsemine (Innove, 2017). Need pädevused võimaldavad käsitleda karjäärivalikuid kui oskuste kogumit, mida saab teadlikult arendada ja toetada haridussüsteemi kaudu. CMS raamistik seob karjääriõppe õppekava ja

koolikeskkonnaga, muutes karjääriotsuste tegemise oskused nähtavaks ja õpetatavaks osaks haridusest (Kettunen, 2017).

CMS-oskuste areng sõltub suurel määral sellest, kas koolikeskkond loob noortele reaalseid võimalusi nende pädevuste harjutamiseks. Karjäärialased tegevused, praktilised kokkupuuted erialadega, arutelud tuleviku üle ja regulaarne nõustamine toetavad noorte võimet oma valikuid analüüsida ja põhjendada. Kui sellised võimalused puuduvad, võib CMS jääda teoreetiliseks raamistikuks, mis ei kajastu noorte tegelikes otsustes ega valikutes (Roosipuu, 2025). Koolikeskkonna toetavus mõjutab ka seda, kui enesekindlalt noor suudab oma huve ja tugevusi sõnastada ning kuidas ta tajub erinevaid õppeteid ja nende sobivust (Jakovenko, 2014).

Haridussüsteem kujundab noorte karjääriotsuseid läbi õppeteede struktuuri, õppekavaliiste rõhuasetuste, praktiliste õppevormide ning karjäärinõustamise ja CMS raamistikuga seotud tegevuste. Haridussüsteemi roll ei seisne üksnes valikute pakkumises, vaid ka otsustusvõime ja karjääripädevuste teadlikus arendamises, mis loob aluse läbimõeldud ja põhjendatud.

1.3 Ida-Virumaa kontekst karjääriotsustes

Ida-Virumaa eristub teistest Eesti piirkondadest mitmete struktuursete ja sotsiaalsete tunnuste poolest, mis loovad noorte karjääriotsustele teistsuguse lähtepunkti ning mõjutavad seda, kuidas võimalusi tajutakse ja piiranguid kogetakse. Karjääriritee kujunemine Ida-Virumaal ei toimu „neutraalses ruumis“, vaid keskkonnas, kus majandusstruktuur, keeleline olukord, haridusvõimaluste paigutus ning piirkonna maine kujundavad igapäevast kogemust. See tähendab, et noorte otsused haridustee, elukoha ja tulevikuplaanide kohta on tihedalt seotud sellega, milliseid realistlikke arenguteid piirkond nende vaates pakub ja millised valikud eeldavad liikumist teistesse keskustesse (Eurofound, 2020), (Jakovenko, 2014).

Piirkonna majanduslik taust ja tööturu üldine dünaamika moodustavad Ida-Virumaal olulise raami, mis mõjutab noorte tulevikutunnetust. Ida-Virumaa tööturu struktuurne haavatavus on seotud pikaajaliste muutustega majanduses ning sõltuvusega kindlatest sektoritest, mis on omakorda kujundanud piirkonna sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust ja ebastabiilsuse tunnet. Töötuse tase ja tööturu kõikumised on Ida-Virumaal olnud Eesti keskmisega võrreldes märgatavamad, mis mõjutab üldist turvatunnet ning seda, kui paljud arengutsenaariumid tunduvad noore jaoks saavutatavad (Tsetlina, 2024), (Matsulevitš, et al., 2022). Kui piirkonna töövõimaluste struktuur on tajutavalt kitsam ja muutustele tundlikum,

võib see soodustada orientatsiooni väljapoole ning kujundada karjäärivalikuid viisil, kus „paremad võimalused“ seostuvad automaatselt teiste Eesti piirkondadega (Eurofound, 2020).

Ida-Virumaa kontekstis tuleb arvestada ka majandusliku ümberkujundamisega, kus traditsiooniliste tööstuslike valdkondade roll on muutumas ning uute suundade kasv ei ole ühtlane. Rohepöörde ja automatiseerimisega kaasnevad muutused mõjutavad seda, kuidas noored hindavad oma tuleviku kindlust ja milliseid oskusi peetakse väärtuslikuks.

Üleminekuperioodides tekib sageli olukord, kus piirkonna senised tugevused ei toimi enam samal moel, kuid uued võimalused ei ole veel piisavalt nähtavad või kättesaadavad, mis võib suurendada ebakindlust ja tugevdada tunnet, et tulevikuplaanide elluviimine eeldab liikumist teistesse keskustesse (OECD, 2021), (Sultana, 2012). Samal ajal mõjutab see otseselt ka seda, kuidas tajutakse karjääripädevuste ja kohanemisvõime olulisust ning millist rolli nähakse haridusvalikutes kui „riskijuhtimise“ vahendis (Sultana, 2012).

Haridusvõimaluste ruumiline jaotus on Ida-Virumaal karjäärivalikute kontekstis eriti määrav. Pärast gümnaasiumi saavad Ida-Virumaa noored jätkata õpinguid Tartu Ülikooli Narva kolledžis, kus pakutakse bakalaureuseõpet mitmel erialal, Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses, mis võimaldab omandada kutsehariduse ja erialase kvalifikatsiooni. Samas on mitmeid võimalusi läbida lisakursusi ja samuti saada erialase kvalifikatsiooni. Piirkonna kõrgkoolikeskkonna vähesus või killustatus kujundab olukorra, kus paljude noorte jaoks muutub edasiõppimine teistes linnades praktiliselt paratamatuks. Selline struktuurne lahendus mõjutab nii haridustee valikuid kui ka seda, kuidas noored tajuvad oma tulevikku seotuna kodupiirkonnaga, sest edasiõppimisega kaasneb sageli elukorralduse muutus, kontaktvõrgustike nihkumine ja uue elukeskkonna normaliseerumine (Jakovenko, 2014). See omakorda suurendab riski, et pikaajaliselt kujuneb sidusus teiste piirkondadega tugevamaks kui seotus kodukohaga, eriti juhul, kui regionaalse tagasipöördumise jaoks ei paista selgeid arenguteid.

Kutsehariduse roll Ida-Virumaal on sageli seotud tihedama koostöö ja praktiliste võimalustega, mis võivad tugevdada noorte seotust piirkonnaga, kui õppimine ja kohapealsed kontaktid loovad selge jätkutee. Kutseharidusasutuste koostöö kohalike ettevõtete ja piirkondlikud praktikavõimalused toetavad seda, et osa noori kujundab oma valikud kohapealsete võimaluste ümber ning näeb kodupiirkonnas realistlikku karjäärirada. Samal ajal ei kata piirkond ühtlaselt kõiki valdkondi, mistõttu tekib olukord, kus ka kutseõppijate seas võivad edasised õpiteed suunata väljapoole, kui soovitud eriala või jätkuõpe ei ole piirkonnas kättesaadav. Haridusvalikute puhul tähendab see, et noorte teekonnad võivad

kujuneda erinevalt mitte ainult eelistuste, vaid ka struktuurse kättesaadavuse tõttu (Leppik, 2021), (Jakovenko, 2014).

Keelekeskkond on Ida-Virumaa kontekstis eripärane ning selle mõju karjääriotsustele ei avaldu ainult suhtluspraktikates, vaid ka valikute tajutavas ulatuses. Ida-Virumaa on Eesti ainus piirkond, kus suurem osa elanikkonnast kõneleb emakeelena vene keelt, ning see loob teistsuguse igapäevase keeleruumi nii koolis, kogukonnas kui ka sotsiaalsetes võrgustikes (Tsetlina, 2024). Eesti keele oskuse tase mõjutab seda, kui realistlikuna tajutakse õppimist ja töötamist väljaspool Ida-Virumaad, ning keelebarjäär võib muutuda piiranguks nii haridusteel liikumisel kui ka karjääriplaanide elluviimisel laiemal üleriigilisel tasandil (Tsetlina, 2024). Samas võib mitmekeelne keskkond pakkuda ka ressursse olukordades, kus väärtustatakse vene- ja eestikeelset suhtlemisoskust ning kus mitmekultuuriline suhtlus on osa töö- ja õpikeskkonnast. Selline „eelise“ tekkimine eeldab siiski, et mõlema keele valdamine on piisaval tasemel ning noor tajub seda oskusena, mida saab teadlikult rakendada.

Kultuuriline mitmekesisus on seotud ka perekondlike ja kogukondlike ootuste tugevusega. Kollektiivsemates kogukondades võib perekonna roll valikute suunamisel olla tugevam ning noored võivad tunnetada suuremat survet teha otsuseid, mis sobituvad perekonna väärtuste, turvalisusootuste või praktiliste kaalutlustega. Kultuuridimensioniteooria käsitlus võimaldab kirjeldada, kuidas perekeskne otsustusloogika võib kujundada noorte valikuid, eriti olukorras, kus valikud puudutavad piirkonnast lahkumist või haridusliikumist teistesse keskustesse (Hofstede, 2011). Kui perekondlikud ootused suunavad noort kindlate valikute poole, võib see vähendada valikute tajutavat avatust või nihutada otsuseid selliste suundade kasuks, mida peetakse „kindlamaks“, isegi juhul, kui need ei haaku täielikult noore huvidega (Põlluäär, 2019). Samas ei tähenda perekondlik mõju automaatselt piirangut, vaid võib toimida ka toetusmehhanismina, mis aitab noorel ebakindlas keskkonnas otsuseid ellu viia ja jätkusuutlikult tegutseda.

Piirkondlik identiteet ja seotus kodukohaga on Ida-Virumaa noorte karjäärivalikutes oluline dimensioon, sest karjääriplaanid ei ole seotud ainult eriala või õpiteega, vaid ka elukoha ja kogukonna tähenduslikkusega. Keelekeskkond, kultuuriline taust ning tajutav tulevikuperspektiiv mõjutavad seda, kas noor näeb kodupiirkonda kui kohta, kus on võimalik areneda, ennast teostada ja pikaajaliselt planeerida (Jakovenko, 2014). Kui piirkond ei tundu pakkuma piisavalt atraktiivseid või mitmekesiseid arenguteid, kasvab tõenäosus, et tulevik seostatakse teiste keskustega, kus tajutakse suuremat stabiilsust ja valikute rohkust (Eurofound, 2020). Seotuse kujunemine ei ole siiski ainult „olemas või puudu“, vaid see võib

tugevned, kui noorel tekivad selged kontaktid ja praktilised kogemused, mis seovad tema huvid ja oskused kodupiirkonna võimalustega (Roosipuu, 2025).

Ida-Virumaa kuvand ja maine Eesti avalikkuses mõjutab samuti noorte enesetunnetust ning ootusi oma tulevikule. Kui piirkonda seostatakse eelkõige tööstuse, sotsiaalsete väljakutsete ja probleemikeskse käsitlusega, võib see kujundada tajutavat atraktiivsust nii noorte enda kui ka väljast tuleva hinnangu kaudu. Negatiivne maine võib vähendada motivatsiooni siduda oma tulevik piirkonnaga isegi juhul, kui noorel on olemas soov või potentsiaal kohapeal tegutseda (Põlluäär, 2019). Samal ajal tajuvad paljud noored Ida-Virumaad ka kodukohana, mis pakub turvatunnet, tuttavat kogukonda ja mõnele ka mugavat keelelist keskkonda. Sellest tulenevalt kujuneb piirkonda jäämise või lahkumise otsus sageli eri tegurite koosmõjus, kus võrreldakse kogukondlikku sidusust ja turvatunnet võimaluste rohkuse ning edasise arengu väljavaadetega (Põlluäär, 2019).

Konteksti osana on oluline arvestada ka karjäärinõustamise ja info kättesaadavuse erisustega, sest piirkondlikud erinevused teenuste ligipääsus võivad kujundada valikute teadlikkust ja valikute „kvaliteeti“. Kui nõustamine on piiratum või ebaühtlasem, suureneb risk, et valikud kujunevad eelkõige juhusliku info, lähivõrgustiku arvamuste või piiratud kogemuse põhjal. See võib suurendada olukordi, kus noor valmistub kas liiga kitsalt või liiga laialdaselt, ilma et valik oleks kooskõlas tema pikaajaliste plaanidega ja piirkonna võimalustega (Nestor & Nurmela, 2013). Ida-Virumaa kontekstis on see oluline, sest just piirangute ja võimaluste vaheline tasakaal mõjutab seda, kas noor tajub valikutena „päriselt olemasolevaid“ teid või ainult teoreetilisi alternatiive.

Lisaks mõjutavad Ida-Virumaa konteksti demograafilised protsessid ja noorte väljarände muster, mis on kujundanud piirkonna arengudünaamikat ja noorte tulevikukuvandit. Kui noorte lahkumine on püsiv ja nähtav, võib see normaliseerida arusaama, et edu või areng tähendab sageli teistesse keskustesse liikumist. Väljarände põhjused seostuvad piiratud töövõimaluste, madalama palgataseme ja väheste haridusvalikutega ning see muster võib avalduda nii gümnaasiumi kui ka kutseõppe õppijate tulevikuplaanides (Põlluäär, 2019). Piirkondlik ebavõrdsus ning haavatavate rühmade suurem risk on samuti osa Ida-Virumaa kontekstist, sest see mõjutab tugivõrgustike tugevust ja noorte suutlikkust järjepidevalt õpi- ja tööteel püsida (Noorteamet, 2021). Kui osa noortest jääb haridusest ja tööturust kõrvale, suurendab see omakorda ebakindlust ning kujundab üldist pilti sellest, kui „lihtne“ või „raske“ on piirkonnas stabiilset teed üles ehitada (Põlluäär, 2019).

Ida-Virumaa karjääriotsuste kontekst kujuneb mitme samaaegse teguri koosmõjus: majanduslik ümberkujundamine ja tööturu struktuur, haridusvõimaluste ruumiline kättesaadavus, keelekeskkond ja kultuuriline taust, piirkondlik identiteet ning avalik kuvand. Need tingimused mõjutavad seda, kuidas noored tajuvad oma valikute ulatust, millised teed tunduvad realistlikud ja millal tekib vajadus siduda tulevik väljaspool kodupiirkonda asuvate võimalustega.

1.4 Varasemad uuringud

Vaesemates piirkondades on noortel vähem ligipääsu kvaliteetsele haridusele ja töökogemustele, mis vähendab nende konkurentsivõimet.

Soome on üks enim uuritud riike kutsehariduse ja gümnaasiumiõppe võrdluse osas. Soome haridusmudel on sarnane Eesti omaga, sest mõlemad Põhjamaad väärtustavad võrdset ligipääsu haridusele, tugevat sotsiaalsüsteemi ja õpilaste heaolu. Samas on Soome noorte karjääriteede kujunemises mõned märkimisväärsed erinevused, mis aitavad mõista ka Eesti konteksti.

Soome kutseharidus on rahvusvaheliste uuringute järgi üks Euroopa tugevamaid, mida iseloomustab tihe koostöö tööandjatega, paindlikud õppekavad ja ulatuslik praktikapõhine õpe (CEDEFOP, 2019). Uuringud näitavad, et Soomes on kutseõppe maine oluliselt kõrgem kui Eestis, ning kutseõppurite osakaal on stabiilselt suur. See mõjutab otseselt noorte karjääriotsuseid, kutseõpe ei ole seotud madalama staatusega, vaid seda nähakse praktilise ja kindla tööeluni viiva teena. Karjääriotsuste kujunemist käsitletud uuringud näitavad, et Soome noorte valikuid mõjutavad perekondlik taust, piirkondlikud töövõimalused, individuaalne õpistiil ja enesetõhusus jaharidussüsteemi paindlikkus (OPH, 2020).

Eriti oluline paralleel Ida-Virumaaga on regionaalne ebavõrdsus. Soomes on uuritud Helsingi ja Lõuna-Soome kõrgema tööpakkumise ning Ida-Soome (Kainuu, Põhja-Karjala) nõrgema majanduse mõju noorte väljarände. Põhja-Karelasse tehtud uuringud näitasid, et noorte väljarände peamised põhjused on ülikoolide puudumine või vähesus, ähesed karjäärivõimalused ja piirkonna negatiivne majanduslik väljavaade (OPH, 2020).

Need põhjused on Ida-Virumaal sisuliselt samad. Eesti ja Soome võrdlusuuringutes on sageli märgitud, et piirkondlik majanduslik ebavõrdsus mõjutab karjäärivalikuid rohkem kui individuaalsed eelistused (OECD, 2021). Noorte otsused jätkata haridusteed või tööle asuda sõltuvad otseselt sellest, kas nende kodupiirkond pakub piisavalt valikuid. Rahvusvahelised

analüüsid näitavad, et Soomes on karjäärinõustamine koolides ühtlasem ja kättesaadavam kui Eestis.

Saksamaa kutseharidusmudel on üks enim uuritud maailmas. Duaalsüsteem mis ühendab kooliõpet ja töökohapõhist praktikat, ehk ülesehituselt sarnane Eestis toimivaga, on toonud Saksamaale ühe Euroopa madalama noorte töötuse määra ning loonud selge ülemineku haridusest tööturule (BIBB, 2017). Uuringud näitavad, et dualsüsteemi edu põhineb, tööandjate aktiivsel osalusel, kutseõppe kõrgel mainekusel, praktilisel ja tööeluga seotud õppel ja tugeval koostööl kaubanduskodade ja ettevõtjate vahel (BIBB, 2017)

Võrreldes Eestiga on Saksamaa kutseõppuritel palju sujuvam üleminek tööellu ning karjääriotsused on enamasti seotud konkreetse erialase identiteedi kujunemisega. Karjäärialased teadusuuringud Saksamaal näitavad, et noorte enesehinnang, motivatsioon ja karjääripädevus on otseselt seotud õppekava praktilisusega ja tööandjate tagasisidega (BIBB, 2017). Saksamaa kogemus näitab ka seda, et kutsehariduse tugev maine vähendab piirkondlikku väljarännet. Noored, kes saavad kvaliteetse praktikakoha oma kodupiirkonnas, jäävad sinna suurema tõenäosusega, mis tugevdab kohalikke kogukondi. See on oluline võrdlus Ida-Virumaaga, kus kutseharidus on küll tugevamas rollis kui paljudes teistes Eesti piirkondades, kuid koostöö tööandjatega pole võrreldav Saksamaa tasandiga.

Samuti on Saksamaal uuritud noorte karjäärivalikuid mõjutavaid tegureid sisserändajataustaga piirkondades. Mitmed uuringud on näidanud, et kultuuriline keskkond, keeleoskuse tase ja perekondlik surve mõjutavad otseselt erialavalikuid (Beicht ja Walden, 2019). See paralleel on Ida-Virumaal väga tugev, arvestades piirkonna keelelist ja kultuurilist eripära.

Saksamaa uuringud rõhutavad veel üht Ida-Virumaale olulist aspekti milleks on karjäärivõimaluste tajumine ja see mõjutab noorte otsust piirkonda jääda või sealt lahkuda rohkem kui tegelikud majandusnäitajad. See tähendab, et isegi kui piirkonnas on töökohti, võib negatiivne maine või madal atraktiivsus suunata noori mujale.

Rahvusvahelised uuringud Soomest ja Saksamaalt näitavad, et noorte karjääriotsuseid kujundavad tegurid on eri riikides suures osas sarnased. Olulised on haridussüsteemi toimimine ja kvaliteet, sealhulgas kutseõppe ja gümnaasiumi maine ning kooli pakutav tugi, samuti hariduse vastavus tööturu ootustele ja praktikavõimaluste kättesaadavus. Karjääriteid mõjutavad piirkondlik majanduslik olukord, karjäärinõustamise kvaliteet ning perekondlik ja kultuuriline taust, mis kujundavad noorte hoiakuid ja ootusi.

Kõik need tegurid on otseselt seotud ka Ida-Virumaa noorte karjääriotsustega. Rahvusvahelised uuringud annavad tugeva aluse selgitada, miks Ida-Virumaa noortel on eripärased karjäärivalikud, ning annavad võrdlusmomendi, kuidas sarnaste väljakutsetega piirkonnad teistes riikides on probleeme lahendanud või millised mõjud seal ilmnevad.

2. Ida-Virumaa noorte karjääriotsuste tegurite analüüs

2.1 Metoodika ja andmed

Käesolevas uurimuses keskendutakse Ida-Virumaa gümnaasiumi- ja kutseõpilaste karjääriotsuseid mõjutavate tegurite analüüsimisele. Uurimisprobleemi iseloomustab mitmetahulisus, kuna karjäärivalikud kujunevad individuaalsete, sotsiaalsete, hariduslike ja piirkondlike tegurite koosmõjul. Sellest tulenevalt kasutatakse töös kombineeritud uurimismeetodit, mis ühendab kvantitatiivse ja kvalitatiivse andmekogumise. Sarnast lähenemist on rakendatud ka varasemates karjäärivalikuid käsitlevates uuringutes, kus noorte valikute üldiste mustrite kaardistamiseks on kasutatud küsitlusi ning haridus- ja karjäärisüsteemi toimimise süvendatud mõistmiseks intervjuusid. Käesolevas töös võimaldab küsitlusandmete kogumine analüüsida õpilaste karjäärivalikuid ja neid mõjutavaid tegureid laiemas ulatuses, samas kui karjäärinõustajatega läbiviidud intervjuud annavad täiendava vaate koolikeskkonna, nõustamispraktikate ja piirkondliku konteksti rollile noorte otsustusprotsessis.

Uurimuse kvantitatiivne osa põhineb veebipõhisel küsimustikul (*lisa A, Küsimustik*), mis viidi läbi Google Forms keskkonnas. Küsimustik on suunatud Ida-Virumaa gümnaasiumi- ja kutseõpilastele ning selle eesmärk on kaardistada noorte edasised haridus ja karjääriplaanid, piirkonda jäämise või lahkumise kavatsused ning tegurid, mis nende otsuste kujunemist mõjutavad.

Küsitlusse kaasatati 10.–12. klassi gümnaasiumiõpilased ning kutseõppe õpilased, kuna nendel noortel on karjäärilased otsused kas juba tehtud või aktiivselt kujunemas. Küsimustik viidi läbi 5-11 jaanuar 2025. Kuigi otsustusmoment on kõige teravam lõpetamisjärgus noortel, võimaldab ka varasemate klasside kaasamine analüüsida otsustusprotsessi kujunemist ja ebakindluse taset erinevates haridusetappides. Küsimustiku levitamine toimus mitteametlike kanalite kaudu, kasutades noorte omavahelisi suhtlusvõrgustikke. Küsimustik edastati Ida-Virumaa haridusametites õppivate tuttavate kaudu ning paluti seda jagada edasi klassikaaslastele ja õpilaste ühistes suhtluskanalites. Selline levitusviis võimaldas jõuda sihtrühmani ilma otsese õppeasutuse sekkumiseta ning

tagas vastajatele vabatahtliku osalemise võimaluse. Küsimustikus ei kogutud isikuandmeid ning vastamine oli vabatahtlik.

Küsitlus edastati kolme Ida-Virumaa haridusasutusse: Jõhvi Gümnaasiumis, Sillamäe Gümnaasiumis ning Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses. Valitud õppeasutused esindavad piirkonnas levinumaid keskhariduse omandamise koolitüüpe üldhariduslikku gümnaasiumi ning kutseharidust pakkuvat õppeasutust. Selline jaotus võimaldab võrrelda noorte karjääriotsuseid erinevate haridusteede lõikes ning analüüsida, kuidas gümnaasiumi- ja kutseõppekeskkond mõjutavad edasisi karjäärivalikuid. Koolide valikul lähtuti nende paiknemisest Ida-Virumaal, tegu on piirkonna suuremate ja stabiilsemate haridusasutustega, kus õpib märkimisväärne hulk kohalikke noori. See võimaldab käsitleda tulemusi kui piirkondlikku läbilõiget, ilma et töö keskenduks ühe konkreetse kooli eripäradele. Igast õppeasutusest oli plaanis kaasata ligikaudu 25 õpilast, et tuvastada üldisi mustreid ja teha võrdlusi koolitüüpide ning õpilasarühmade vahel.

Küsimustik on koostatud teoreetilises osas käsitletud karjääriotsuseid mõjutavate tegurite põhjal ning hõlmab mitut temaatilist valdkonda. Küsimused puudutavad õpilaste tausta, keelekeskkonda ja elukohta, edasisi plaane ning hinnanguid. Eraldi pööratakse tähelepanu perekonna ja sõprade mõjule, kooli rollile karjäärinõustamises, praktikakogemuse olemasolule ning Ida-Virumaa piirkondlikele võimalustele ja piirangutele. Küsimustik sisaldab ka avatud vastusega küsimust, mis annab noortele võimaluse väljendada oma seisukohti ja ootusi detailsemalt ning täiendab kvantitatiivseid andmeid kvalitatiivsema sisuga.

Uurimuse kvalitatiivne osa põhineb intervjuudel (*lisa B, Intervjuu küsimused.*) haridusasutuste tugispetsialistidega. Intervjuud viidi läbi Jõhvi Gümnaasiumi ja Sillamäe Gümnaasiumi karjäärinõustajatega ning Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuse sotsiaalpedagoogiga. Need spetsialistid valiti intervjuueeritavateks, kuna nende töö hõlmab otsest ja igapäevast kokkupuudet õpilaste karjäärivalikutega ning noorte toetamisega otsustusprotsessis.

Karjäärinõustajatel on gümnaasiumides keskne roll õpilaste edasiste haridus- ja karjääriplaanide kujunemisel, kuna nad tegelevad süsteemselt karjääriinfo vahendamise, individuaalse nõustamise ja karjääripädevuste arendamisega. Kutsehariduskeskuses täidab sarnast rolli sotsiaalpedagoog, kelle töö hõlmab õpilaste individuaalsete vajaduste kaardistamist, edasiste valikute toetust ning koostööd nii õpetajate kui ka väliste tugivõrgustikega nagu Töötukassa. Nende vaatenurk võimaldab analüüsida, kuidas

koolikeskkonnas tajutakse noorte karjääriotsuste kujunemist ning milliseid hariduslikke, sotsiaalseid ja piirkondlikke tegureid peetakse otsustusprotsessis kõige mõjukamaks.

Intervjuude eesmärk on kaardistada karjäärinõustajate ja sotsiaalpedagoogi arusaamu noorte karjäärivalikute kujunemisest ning neid mõjutavatest teguritest koolikeskkonna vaatenurgast. Fookuses ei ole noorte enda subjektiivne kogemus, vaid spetsialistide hinnangud ja tähelepanekud, mis põhinevad nende igapäevasel tööl õpilastega ning korduvatel muustritel, mida nad karjäärinõustamise ja toetustegevuste käigus on täheldanud. Selline lähenemine võimaldab mõista, kuidas koolipoolsed tugisüsteemid tajuvad noorte otsustusprotsesse ning milliseid mõjureid peetakse praktikas kõige olulisemaks. Intervjuuküsimused keskenduvad õpilaste tüüpilistele valikutele pärast kooli lõpetamist, karjäärinõustamise ja praktiliste kogemuste rollile, perekondlike ja keeleliste tegurite mõjule ning Ida-Virumaa haridus- ja tööturuvõimaluste tajumisele. Intervjuud viidi läbi poolstruktureeritud vormis, mis tagas, et kõiki intervjuueeritavaid käsitleti samade teemade kaudu ning vastused olid omavahel võrreldavad, säilitades samas võimaluse tuua esile spetsialistide kogemustel põhinevaid selgitusi ja hinnanguid..

Küsitluse andmeid analüüsitakse kirjeldava statistika abil, keskendudes vastuste jaotustele ning erinevustele gümnaasiumi- ja kutseõpilaste vahel. Intervjuud viidi läbi video ja kõne teel. Eraldi pööratakse tähelepanu lõpetamisjärgus õpilaste vastustele, kelle karjääriotsused ja piirkondlikud otsused on kõige konkreetsemad. Intervjuuandmeid analüüsitakse temaatilise analüüsi meetodil, mille eesmärk on tuvastada korduvad teemad ja muustrid, mis aitavad selgitada ja täiendada küsitluse tulemusi. Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete koosanalüüs võimaldab siduda noorte individuaalsed hinnangud koolide ja haridussüsteemi tasandi vaadetega.

Uuringu läbiviimisel järgitakse eetilisi põhimõtteid. Kõik uuringus osalejad osalevad vabatahtlikult ning neile tagatakse anonüümsus. Küsitluses ei koguta isikut tuvastavaid andmeid ning intervjuudes kasutatavaid tsitaate esitatakse viisil, mis ei võimalda intervjuueeritavaid tuvastada. Kogutud andmeid kasutatakse üksnes käesoleva bakalaureusetöö eesmärgil.

2.2 Uuringu tulemused ja analüüs

Intervjuude tulemused ja analüüs põhineb gümnaasiumide karjäärinõustajate ja kutsehariduse sotsiaalpedagoogi vaadetel Ida-Virumaa noorte karjääriotsuste kujunemisele. Intervjuudes kogutud hinnangud ja kogemused võimaldavad vaadata noorte karjäärivalikuid

koolikeskkonna ja tugispetsialistide perspektiivist. Kõikide tugispetsialistide tööstaaž on üle kuue aasta.

Intervjuude põhjal ilmneb selge erinevus gümnaasiumi- ja kutsehariduse lõpetajate edasistes sammudes. Gümnaasiumide puhul jätkab valdav osa lõpetajatest õpinguid kõrghariduses, sellel on ka selge korrelatsioon Ida-Virumaalt lahkumisega. Kõrghariduse omandamist nähakse loomuliku jätkuna gümnaasiumiõpingutele ning samal ajal ka võimalusena avardada tulevasi karjääri- ja eneseteostusvõimalusi. Väiksem osa gümnaasiumi lõpetanutest suundub kutseharidusse või tööturule ning piirkonda jäämine on pigem erandlik. Kutsehariduse puhul on domineerivaks valikuks vahetu sisenemine tööturule. Ülikooliõpinguid jätkab väga väike osa lõpetajatest ehk alla 3% ning karjääritee on tugevalt suunatud kiirele tööle asumisele. See viitab sellele, et haridustee valik kujundab juba varases etapis noorte edasisi liikumissuundi

Kõigi intervjuueeritavate hinnangul mängivad noorte karjääriotsustes kesksel rollil majanduslikud tegurid. Eriti kutsehariduses rõhutati vajadust kiiresti sissetulekut teenida ja saavutada majanduslik iseseisvus. Sellest tulenevalt tehakse sageli valikuid, mis ei lähtu niivõrd pikaajalisest huvist või erialasest sobivusest, vaid vahetust majanduslikust vajadusest. Gümnaasiumide vaates lisanduvad majanduslikele kaalutlustele eneseteostuse ja arengu võimalused. Noored tajuvad, et väljaspool Ida-Virumaad on rohkem haridus- ja karjäärivõimalusi ning see arusaam suunab valikuid lahkumise kasuks. Intervjuueeritavate hinnangul on viimastel aastatel kasvanud ka teadlikkus erinevatest karjääriteedest ning huvi välismaa õppevõimaluste vastu, kuid samal ajal on suurenenud sissetuleku ja töökindluse tähtsus.

Intervjuude põhjal joonistub välja selge erinevus gümnaasiumi- ja kutseõppurite hoiakutes Ida-Virumaale jäämise suhtes. Gümnaasiumiõpilased seostavad oma tulevikku sagedamini väljaspool piirkonda, kuna kõrghariduse omandamine eeldab enamasti lahkumist. Samas on neil üldjuhul selgem ettekujutus võimalikest edasistest sammudest ning suurem valmisolek liikuvuseks. Kutsehariduskeskuses õppivate noorte puhul on piirkonda jäämine realistlikum, eriti juhul, kui eriala võimaldab kohalikku rakendust, kuid ikkagi suurem osa tahab ja proovib suunduda pealinna. Samas toodi intervjuudes esile, et ka kutsehariduse lõpetajad ei asu alati tööle omandatud erialal, mis viitab piiratud valikutele ja kohanemisele olemasolevate võimalustega.

Intervjuueeritavate hinnangul kujunevad noorte karjääriotsused huvide, sissetulekuootuste ja perekondlike mõjude koosmõjul. Kutsehariduses rõhutati perekonna

väga suurt rolli, kus vanemate soovitusel ja hoiakud mõjutavad sageli otseselt haridusvalikuid. Esimesel olukorral, kus noored asusid õppima kindlat eriala peamiselt vanemate suunamisel. Gümnaasiumide vaates on perekonna mõju pigem mõõdukam, vanemad toetavad sageli lahkumist, nähes seda paremate võimaluste ja kindlama tulevikuna. Samas mõjutavad perekonna keelekeskkond, rahaline võimekus ja varasemad kogemused selgelt seda, milliseid valikuid noored realistlikuks peavad.

Karjääriõppe korraldus erineb koolitüüpide lõikes märkimisväärselt. Gümnaasiumides on karjääritegevused seotud õppekavaga ning hõlmavad karjääripäevi, töövarjutamist, õppekäike ja karjääriplaneerimise käsitlemist ainetundides. Hästi toimivate tegevustena toodi esile töövarjupäevad ja kõrgkoolide külastused, mis aitavad noortel paremini mõista edasise õppevõimalusi. Kutsehariduskeskuses on karjäärinõustamine vähem süstemaatiline ning seotud väliste partneritega. Samas on kutseõppes praktika kohustuslik ning ettevõtete külastused ja praktiline õpe moodustavad olulise osa õppeprotsessist, toetades otsust üleminekut tööturule. Kutsehariduskeskuses teeb tihedat koostööd ettevõtete ja Töötukassaga, gümnaasiumid vastupidiselt just rohkem kõrgharidus asutustega.

Kõik intervjuueeritavad rõhutasid eesti keele oskuse väga suurt mõju karjääriotsustele. Kehvem keeleoskus piirab noorte võimalusi nii tööturul kui ka edasistes õpingutes ning seostub sagedamini piirkonda jäämisega. Samas avardab tugev keeleoskus oluliselt valikuid ning suurendab valmisolekut lahkuda. Kõik intervjuueeritavad tõid esile tööturu piiratuse, madalama palgatase ning majanduslikud raskused maakonna kontekstis. Need tegurid loovad olukorra, kus lahkumist tajutakse sageli vältimatu sammuna. Samas peeti võimalikuks noorte tagasipöördumist juhul, kui piirkond suudaks pakkuda rohkem konkurentsivõimelisi töökohti, arenguvõimalusi ja noortele suunatud toetusi.

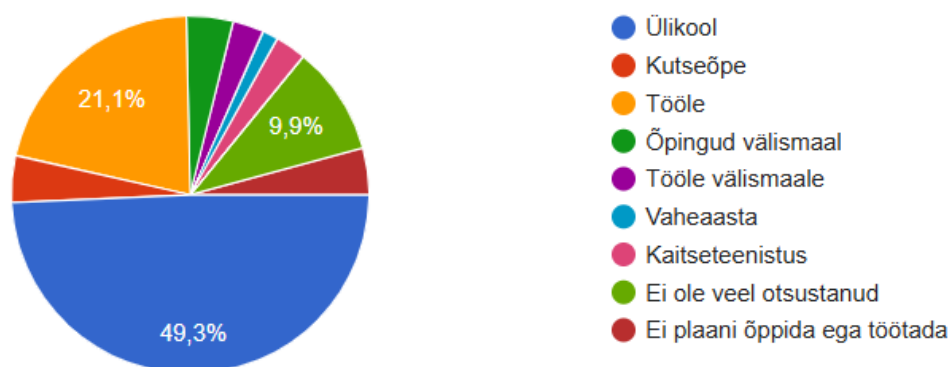
Intervjuude põhjal rõhutati vajadust arendada karjääripädevusi juba põhikooliastmes, tugevdada eesti keele õpet ning suurendada koostööd koolide, tööandjate ja karjääriorganisatsioonide vahel. Oluline aspekt mida toodi välja on ka põhikoolides vähene karjäärinõustamine. Oluliseks peeti ka perekonna rolli tasakaalustamist, kus vanemad toetavad noort, kuid ei suru peale enda kogemustel põhinevaid valikuid. Intervjuueeritavate hinnangul aitaksid need sammud muuta noorte karjääriotsused teadlikumaks ning piirkonda jäämise valiku realistlikumaks.

Käesoleva töö kvantitatiivne analüüs põhineb veebipõhise küsimustiku vastustel, kokku vastas 71 õpilast kolmest erinevast õppeasutusest. Küsimustik sisaldas kokku 20

küsimust, mis hõlmasid taustamuutujaid, edasisi haridus- ja karjääriplaane ning hinnangulisi väiteid viiepallisel skaalal. Valimis oli gümnaasiumiõpilasi 47 (66,2%) ja kutseõppe õpilasi 24 (33,8%). Käesolevas tulemuste ülevaates käsitletakse vastajaid kahe õpperühmana (gümnaasiumi ja kutsekooli õpilased), mis võimaldab hinnata erinevusi karjääriotsustes, muustrites Ida-Virumaa noorte seas. Sooline jaotus oli tasakaalulähedane naisi oli 36 (51,4%) ja mehi 34 (48,6%). Vanuse märkis 64 vastajat ning vanus jäi vahemikku 15–19 aastat, keskmine vanus oli 17,6 ja mediaan 18 aastat. See struktuur on ootuspärane, kuna karjääri- ja haridusvalikud muutuvad kõige aktuaalsemaks just gümnaasiumi ja kutseõppe lõpusirgel. Lõpuklassides oli kõige rohkem vastajaid, 30 (42,2%) õpilast.

Emakeele tausta lõikes domineeris vene keel, vene keelt nimetas emakeelena 63 vastajat (88,7%) ja eesti keelt 8 vastajat (11,3%), kusjuures kõik 8 eesti keel kõnelevat noort on gümnaasiumiõpilased. Eesti keele oskust hinnati enesekohaselt 2–5 palli skaalal ning vastused koondusid peamiselt keskmisele ja heale tasemele, taseme 3 valis 23 vastajat, taseme 4 valis 25 vastajat ja taseme 5 valis 16 vastajat, madalama taseme 2 valis 7 vastajat. Ida-Virumaaga seotuse näitajana hinnati, kui kaua on noor piirkonnas elanud, 59 vastajat (83,1%) märkisid, et nad on elanud Ida-Virumaal kogu elu, 6 vastajat (8,5%) üle 10 aasta, 1 vastaja (1,4%) 5–10 aastat, 4 vastajat (5,6%) alla 5 aasta ning 1 vastaja (1,4%) märkis, et ta ei ela Ida-Virumaal. Selline jaotus viitab, et valimis on valdavalt püsielanikud, kelle regionaalne identiteet ja sotsiaalsed sidemed on kujunenud kohapeal ning emakeelena on vene keel, kuid valdav enamus hindavad oma eesti keele oskust üle keskmise. Piiranguna võis esineda see, et küsimustik oli eesti keelne, seega puuduliku eesti keele oskusega noored võisid seda eirata.

Noorte järgmise sammu eelistustes pärast lõpetamist domineeris kõrgharidus. Kõige sagedamini nimetati tõenäolisema järgmise sammuna ülikooli (35 vastajat, 49,3%). Teiseks suurem rühm kavandas kohest tööturule sisenemist (15 vastajat, 21,1%). Ülejäänud vastused jagunesid väiksemateks rühmadeks nagu õpingud välismaal, kutseõpe, kaitseteenistus, tööle välismaale ning vaheaasta. Selline jaotus näitab, et valimis on korruga esindatud nii edasiõppimise strateegia kui ka majandusliku iseseisvuse kaudu kiire tööturule sisenemise strateegia. Intervjuudest välja tulnud muster näitab samuti, et kutsehariduskeskuse õpilased suunduvad kohe tööle ja gümnasistid kõrgharidusse.

Joonis 1. Noorte huvide jaotus peale keskhariduse

Allikas: Läbiviidud küsitlus bakalaureusetöö raames

Elukohaelistus viie aasta pärast viitab kõrgele regionaalsele mobiilsusele ja soovidele lahkuda. Ida-Virumaal nägi end elamas 15 vastajat (21,1%), mõnes teises Eesti piirkonnas 20 vastajat (28,2%) ning välismaal 19 vastajat (26,8%). Ebakindlaid vastajaid oli 17 (23,9%). Seega on lahkumise kavatsusega vastajate osakaal on kokku 55,0%, mis viitab märkimisväärsele väljarändesurvele, samas on oluline, et ligi veerand vastajatest ei ole veel oma elukoha plaani fikseerinud, mis peegeldab otsustamisprotsessi ebakindlust ja võimalike alternatiivide kaalumist.

Karjääri otsustusvalmidust ja teadlikkust mõõdeti mitme skaalamuutujaga. Otsusekindlust järgmise sammu osas hinnati skaalal 1–5 ning tulemused olid pigem keskmisest kõrgemad ($n = 70$), keskmine 3,83 ja mediaan 4. See tähendab, et enamik vastajatest tajub end olevat otsustamisvõimelised, kuigi osa noori on endiselt madalama kindluse tasemega. Tajutud infopiisavus erialade ja tööturu kohta (skaalal 1–5, $n = 67$) oli mõõdukal tasemel: keskmine 3,43 ja mediaan 3. See näitab, et informatsiooniline kindlus ei ole ühtlaselt kõrge ning osa noori tajub selget info puudujääki, mis võib suurendada otsustamisriski ja soodustada otsuse edasilükkamist. Koolikeskkonna rolli õpingute sidumisel päriseluga (skaalal 1–5, $n = 71$) hinnati seevastu pigem tagasihoidlikult: keskmine 2,76 ja mediaan 3, mis viitab tajutavale lõhele hariduse ja tööelu vahel.

Seoste analüüsimiseks kasutati korrelatsiooni, kuna osa tunnuseid on järjestuslikul skaalal. Ilmnes statistiliselt oluline seos eesti keele oskuse ja Ida-Virumaalt lahkumise kavatsuse vahel ($\rho = 0,36$, $p = 0,007$, $n = 54$, analüüsist jäeti välja “ei oska öelda” vastused). See tähendab, et parem eesti keele oskus on seotud suurema tõenäosusega elukohaga

tulevikus väljaspool Ida-Virumaad, mida saab tõlgendada keeleoskuse mõjuna: suurem keeleline mitmekesisus ja riigikeele oskus heal tasemel avardab ligipääsu haridus- ja tööturu alternatiividele ning vähendab liikumisega seotud piiranguid. Teiseks ilmselt oluline seos otsusekindluse ja karjääripädevuse vahel ($\rho = 0,47$, $p < 0,001$, $n = 67$), mis viitab, et informeerituse kasv on seotud otsustusvalmiduse tugevnemisega ning tõenäoliselt vähendab subjektiivset riski teha vale valik. Tugev seos on ka infopiisavuse karjäärinõustamise raames ja kooli päriseluga sidumise hinnangu vahel ($\rho = 0,56$, $p < 0,001$, $n = 67$), mis osutab, et kooli praktilisuse ja tööeluga seotuse tajumine käib käsikäes noore hinnanguga, et tal on piisavalt infot otsustamiseks. Seda seost saab näha kui mehhanismi, mille kaudu koolikeskkond mõjutab noorte informatsioonilist kapitali ning seeläbi ka otsustusprotsessi kvaliteeti.

Karjäärinõustamise rolli hindamiseks analüüsiti esmalt, kas vastajate hinnangul on karjäärinõustamine koolis kättesaadav ning kas seda kasutatakse. Vastused jaotusid nelja rühma: „jah, kasutan“, „jah, aga ei kasuta“, „ei tea“ ja „ei ole“. Oluline märkida, et karjäärinõustamine on kättesaadav kõikides kolmes haridusasutuses, seega vastus „ei ole“ tõlgendame „ei tea“. Koguväljandis ($n = 71$) märkis 15 vastajat (21,1%), et karjäärinõustamine on kättesaadav ja on kasutanud seda. Samal ajal 30 vastajat (42,3%) tõi välja, et karjäärinõustamine on olemas, kuid nad ei kasuta seda. Ebakindlust teenuse olemasolu suhtes väljendas 26 vastajat (36,7%).

Haridustee lõikes ilmselt erinevused eeskätt teadmises ja kasutamismustris. Gümnaasiumiõpilastest ($n = 47$) kasutas karjäärinõustamist 11 vastajat (23,4%), samas kui kutseõppe õpilaste seas ($n = 24$) kasutas teenust 4 vastajat (16,7%). Mõlemas rühmas domineeris vastus, et karjäärinõustamine on kättesaadav, kuid ei kasuta: gümnaasiumis 19 vastajat (40,4%) ja kutseõppes 11 vastajat (45,8%). Vastuse osakaal, et neil puudub info karjäärinõustamise kohta oli kutseõppes suurem (33,3%) kui gümnaasiumis (25,5%), mis viitab teenuse nähtavuse või kommunikatsiooni ebapiisavusele vähemalt osa õppijate jaoks.

Karjäärinõustamise kasulikkust hinnati ainult nende seas, kes olid teenust kasutanud ehk 31 vastajat (43,7%) koguväljandis. Kasulikkuse hinnangud (1–5) koondusid pigem keskmisele tasemele. Haridusteede võrdluses ei olnud kasulikkuse hinnangute erinevus statistiliselt oluline, mis tähendab, et selles väljandis ei saa väita, et üks rühm tajub nõustamist süstemaatiliselt kasulikumana kui teine. Oluline seos ilmselt ilmnes, aga nõustamise kasulikkuse ja otsustusnäitajate vahel teenuse kasutajate seas. Karjäärinõustamise kasulikkuse hinnang korreleerus positiivselt otsusekindlusega ($\rho = 0,50$; $p = 0,004$; $n = 31$): mida kasulikumana tajuti nõustamist, seda kindlam ollakse oma järgmises sammus. Veel tugevam seos esines

kasulikkuse hinnangu ja tajutud infopiisavuse vahel ($\rho = 0,62$; $p < 0,001$; $n = 31$), mis viitab, et nõustamise väärtus realiseerub eelkõige informatsioonilise kindluse kasvus.

2.3 Järeldused ja soovitused

Ida-Virumaa noorte karjäärivalikutes ilmnevad selged erinevused sõltuvalt valitud haridusteedest. Intervjuude põhjal jätkab valdav osa gümnaasiumilõpetajatest õpinguid kõrghariduses, mis on tihedalt seotud piirkonnast lahkumisega, kuna kõrghariduse omandamine eeldab enamasti liikumist teistesse Eesti linnadesse. Kutseõppes on domineerivaks suunaks vahetu tööturule sisenemine ning ülikooliõpingud on pigem erandlikud. Märkimisväärne osa noori otsustusprotsessis ebakindlad, mis viitab sellele, et karjäärivalikud ei ole paljude jaoks veel lõplikult kujunenud.

Uuringutulemused toovad esile majanduslike kaalutluste keskse rolli karjäärivalikute tegemisel, eriti kutseõppes. Intervjuudes rõhutati vajadust kiiresti sissetulekut teenida ja saavutada majanduslik iseseisvus, mis suunab noori praktiliste ja lühiajaliste otsuste poole. See kajastub ka küsitluse tulemustes, kus suur osa vastajatest kavandab kohest tööturule sisenemist ning tajub end otsustusvõimelisena. Samas osutavad intervjuud, et osa kutseõppe lõpetajatest ei asu hiljem tööle omandatud erialal, mis viitab piirkondlike võimaluste piiratusele või sellele, et erialavalik on tehtud liiga varases etapis ebapiisava info ja eneseteadlikkuse toel. Seega ei pruugi kiire tööle asumine alati tähendada pikaajaliselt sobivat karjääriotsust.

Informatsiooniline kindlus ja kooli roll õpingute sidumisel päriseluga on Ida-Virumaa noorte karjäärivalikutes üks olulisemaid kitsaskohti. Küsitluse põhjal hinnati nii infot erialade ja tööturu kohta kui ka koolikeskkonna praktilisust pigem mõõdukaks. Samas ilmnes tugev seos otsusekindluse ja karjääripädevuse näitajate vahel ning eriti selge seos infopiisavuse ja kooli tajutud rolli vahel päriseluga sidumisel. See viitab, et noorte jaoks ei ole probleemiks üksnes info hulk, vaid selle seotus tegelike töö- ja õpivõimalustega. Intervjuud näitasid, et gümnaasiumides toetavad otsustusprotsessi töövarjutamine ja kõrgkoolide külastused, samas kui kutseõppes on praktika küll süsteemne, kuid karjäärinõustamine vähem järjepidev ja killustatud. Intervjuud kinnitavad, ka seda et sageli jõutakse nõustamiseni liiga hilja ning põhikooliastmes on karjäärialane tugi ebapiisav, mis võib viia varajaste ja vähe läbi mõeldud haridustee valikuteni.

Keeleoskus kujuneb Ida-Virumaa kontekstis üheks olulisemaks karjäärivalikuid suunavaks teguriks. Küsitluse põhjal domineeris vastajate seas vene emakeel, kuid eesti keele

oskuse tase varieerus. Statistiliselt oluline seos näitas, et parem eesti keele oskus on seotud suurema lahkumiskavatsusega piirkonnast. Intervjuudes rõhutati samuti, et nõrgem keeleoskus piirab nii haridus- kui tööturuotsuseid ning seostub sagedamini piirkonda jäämisega. Seega toimib keeleoskus Ida-Virumaal mitte ainult oskusena, vaid ka ligipääsuna, mis määrab, milliseid karjääriteid noor realistlikuks peab.

Lisaks ilmneb, et perekonna ja sotsiaalse keskkonna mõju karjäärivalikutele erineb haridustee lõikes. Intervjuude põhjal on kutseõppes perekonna otsene mõju tugevam ning esineb olukordi, kus erialavalik tehakse vanemate suunamisel. Gümnaasiumides on perekonna roll pigem toetav ning sageli nähakse lahkumist paremate võimaluste strateegiana. Küsitluse tulemused näitavad samal ajal tugevat seotust kodupiirkonnaga, kuid ka suurt väljarändesoovi, mis viitab, et emotsionaalne side Ida-Virumaaga ei pruugi olla piisav, kui piirkondlikud võimalused ja tugimehhanismid ei muuda sinna jäämist realistlikuks ja atraktiivseks valikuks.

Uuringu tulemuste põhjal on soovitatav tugevdada karjäärialast tuge Ida-Virumaa haridusasutustes varasemast ja süsteemsemast vaatenurgast. Karjääriõpet ja -nõustamist tuleks arendada järjepideva protsessina juba põhikooliastmes, et noortel oleks enne gümnaasiumi või kutseõppe valikut piisav eneseteadlikkus ning arusaam erinevatest haridus- ja karjäärivõimalustest. See aitaks vähendada varajaste ja vähese info põhjal tehtud otsuste riski. Oluline on tõsta karjäärinõustamise nähtavust ja kasutatavust, eriti kutseõppes, kus suur osa noori ei ole teenuse olemasolust teadlik või ei kasuta seda. Karjäärinõustamine peaks olema paremini integreeritud kooli igapäevasesse õppekorraldusse ning selle praktilist väärtust tuleks noortele selgemalt kommunikeerida. Soovitatav on tagada igale õpilasele vähemalt üks struktureeritud karjäärivestlus õpingute jooksul. Koolide ja tööturu vahelist sidet tuleks tugevdada praktiliste tegevuste kaudu. Gümnaasiumides on soovitatav laiendada töövarjutamise ja kõrgkoolikülastuste võimalusi, kutseõppes aga toetada praktikakogemuste teadlikku mõtestamist ning tutvustada erinevaid jätkuteid pärast eriala omandamist.

Kokkuvõte

Karjääri käsitletakse tänapäeval laia ja dünaamilise protsessina, mis ei piirdu üksnes töökoha või ametipositsiooniga, vaid hõlmab inimese elukestvaid hariduslikke, tööalaseid ja isiklikke valikuid ning nendevahelisi seoseid. Noorte puhul on karjääri kujunemine eriti määrav, kuna haridustee valikud ja esimesed sammud tööturul mõjutavad hilisemaid võimalusi. Karjäär sõltub nii noore huvidest ja võimetest kui ka keskkondlikest võimalustest ja piirangutest. Karjääriotsus on selle protsessi osa ning eeldab eneseanalüüsi ja info mõtestamist, noor kogub esmalt infot, analüüsib seejärel sobivust ning langetab lõpuks otsuse, mis põhineb nii teadmiste kui ka kindlustundele.

Karjääriotsuseid kujundab mitme teguri koosmõju, mis seostub noore isiklike kogemuste ja ümbritseva keskkonnaga. Otsustusprotsessi võivad pidurdada ebakindlus ja piiratud teadlikkus erialade sisust, samas kui karjäärilased tegevused ja kogemused toetavad valikute mõtestamist. Olulist rolli mängivad perekonna ja eakaaslaste hoiakud ning haridussüsteem, mis erinevate õppeteede ja praktiliste kogemuste kaudu mõjutab noore valmisolekut teha teadlikke karjäärivalikuid.

Töö lähtus arusaamast, et karjääriotsus kujuneb mitmetasandilise protsessina, milles põimuvad individuaalsed, sotsiaalsed, hariduslikud ja piirkondlikud mõjurid. Empiiriline analüüs põhines kombineeritud meetodikal, ühendades veebipõhise küsitluse Ida-Virumaa noorte seas ning kvalitatiivsed intervjuud haridusasutuste tugispetsialistidega.

Uuringu tulemused näitavad, et karjääriotsused erinevad selgelt sõltuvalt valitud haridusteedest. Gümnaasiumiõpilaste karjääriotsus on valdavalt suunatud kõrghariduse omandamisele ning sellega kaasneb sageli Ida-Virumaalt lahkumise kavatsus. Kutseõppe õppijate karjääriotsus on sagedamini seotud vahetu tööturule sisenemise ja majandusliku iseseisvuse saavutamise. See viitab sellele, et haridustee valik kujundab varakult noorte otsustusloogikat, ajahorisonti ja tajutavaid alternatiive.

Olulise tegurina ilmnes informatsiooniline kindlus ning koolikeskkonna roll karjääriotsuse toetamisel. Küsitluse põhjal tajuvad noored infot erialade ja tööturu kohta pigem mõõdukana ning kooli seotust päriseluga sageli nõrgana. Samas näitavad tulemused selget seost otsusekindluse ja infopiisavuse vahel, mis viitab karjääriotsuse kvaliteedi sõltuvusele sellest, kui hästi noor suudab oma valikuid mõtestada ja reaalsesse konteksti paigutada. Ka kiire sissetuleku vajadus suunab otsuseid praktiliste ja lühiajaliste lahenduste poole, kuid intervjuud osutavad, et sellised karjääriotsused ei pruugi alati tagada pikaajalist

sobivust ega erialast rakendumist. See rõhutab info ja eneseteadlikkuse olulisust otsustusprotsessis.

Keeleoskus osutus Ida-Virumaa kontekstis üheks määravamaks karjääriotsust suunavaks teguriks. Parem eesti keele oskus on seotud suurema valmisolekuga lahkuda piirkonnast, samas kui nõrgem keeleoskus piirab haridus- ja tööturuvõimalusi ning seostub sagedamini piirkonda jäämisega. Perekonna ja sotsiaalse keskkonna mõju karjääriotsusele on varieeruvad. Kutseõppes on perekonna otsene suunav roll tugevam, gümnaasiumiõpilaste puhul on see pigem toetav. Samas näitavad tulemused, et emotsionaalne seotus Ida-Virumaaga ei ole sageli piisav, kui piirkond ei paku noorte hinnangul piisavalt atraktiivseid ja realistlikke karjäärivõimalusi.

Ida-Virumaa noorte karjääriotsus kujuneb mitme omavahel seotud teguri koosmõjus ning peegeldab laiemalt nii haridussüsteemi toimimist kui ka piirkondlikke struktuurseid tingimusi. Uuringu tulemused osutavad vajadusele arendada karjäärialast tuge süsteemsemalt ja varasemas etapis, et karjääriotsused kujuneksid teadlikumalt, realistlikumalt ja pikaajalisi võimalusi arvestavalt.

Viidatud allikad

- Beicht, & Walden. (2020). *Why Do Immigrant Students Aim High? Explaining the Aspiration–Achievement Paradox of Immigrants in Germany*. doi:10.1093/esr/jcw004
- BIBB. (2017). *Training in Germany*. Allikas:
<https://www.bibb.de/dienst/publikationen/download/16745>
- CEDEFOP. (2019). Allikas: https://www.cedefop.europa.eu/files/4185_en.pdf
- Eurofound. (2020). *New forms of employment: 2020 update, New forms of employment series*. Allikas: <http://eurofound.link/ef20027>
- Fouad, Kim, Ghosh, Chang, & Figueiredo. (2015).
 doi:<https://doi.org/10.1177/1069072714565782>
- Gati, I., & Kulcsar, V. (2021). Making better career decisions: From challenges to opportunities. Allikas:
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0001879121000178?via%3Dihub>
- Hofstede, G. (2011). *Dimensionalizing Cultures*. doi:<http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
- Innove. (2017). *Karjääri kujundamise pädevuste arengu toetamine*. Allikas:
https://harno.ee/sites/default/files/documents/2021-02/KOM_kirjeldus_29_12_2017-2.pdf
- Jakovenko, M. (2014). *NARVA LINNA GÜMNAASIUMI LÕPETEJATE KARJÄÄRIVALIKUID MÕJUTAVAD TEGURID*. Allikas:
<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/d0cc5794-5633-4077-b58e-d86945c0a12e/content>
- Kettunen, J. (2017). *Career practitioners' conceptions of competency for social media in career services*. doi:doi:10.1080/03069885.2014.939945
- Leppik, M. (2021). *Kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanute edukus tööturul 2019. ja 2020. aastal: statistiline ülevaade*. Haridus- ja Teaduministeerium. Allikas:
https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/edukus_tooturul_220720215383.pdf
- Liin, T., Laur, L., & Täht, K. (2025). Karjääri kujundamise oskuste küsimustiku arendamine: Eesti põhikooli lõpuklasside õpilaste ja gümnasistide karjääri kujundamise oskused. doi:<https://doi.org/10.12697/eha.2025.13.1.07>
- Masdonati, J. M. (2025). doi:<https://doi.org/10.1177/0894845309340798>

- Matsulevitš, L., Urke, K., Oja, K., Soosaar, O. S., Meriküll, J., & Paulus, A. (2022). *Tööturu ülevaade*. Allikas: <https://dea.digar.ee/article/JVtooturuylev/2021/04/0/1>
- Neuenschwander, M. P., & Hofmann, J. (2021). *Career Decision, Work Adjustment, and Person-Job Fit of Adolescents: Moderating Effects of Parental Support*. doi:10.1177/0894845321995960
- Noorteamet, H. j. (2021). Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade analüüs. Allikas: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/tulemusaruande_lisa_-_valdkondade_analuus_0.pdf
- OECD. (2021). Investing In Career. Allikas: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/adult-learning/investing-in-career-guidance-2021.pdf>
- Põlluäär, K. (2019). *Noorte tööturule sisenemine ja tööturupositsioon ning selle seos noorte endi ja nende vanemate sotsiaaldemograafiliste tunnustega*. Allikas: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/31ad10a5-b70c-4c07-87d7-ec1ab37aa317/content>
- Riigi Teataja. (2023). *Gpmnaasiumi riiklik õppekava*. Allikas: <https://www.riigiteataja.ee/akt/108032023006>
- Roosipuu, P. (2025). *Eesti kooliõpilaste karjääri kujundamise oskused ja oskuste seos karjääripädevusi toetavate tegevustega*. Allikas: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/8a49319a-6e13-4bf6-accf-c7a9c25b5410/content>
- Statistikaamet. (2025). Allikas: <https://stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/noored>
- Statistikaamet. (2025). *Noored*. Allikas: <https://stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/heaolu/noored>
- Sultana, R. G. (2012). *Learning career management skills in Europe: A critical review*. Journal of Education and Work.
- Teeviit. (2023). Mis on karjäär ja milline on karjääri teekond? Allikas: <https://www.teeviit.ee/mis-on-karjaar-ja-milline-on-karjaari-teekond/>
- Tsetlina, J. (2024). *Noorte tööpuudus Ida-Virumaal ja tööpuudust mõjutavad tegurid*. Allikas: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/bd0e5259-7ff3-45a1-9d0f-128c68ebac75/content>

Lisad

Lisa A, Küsimustik

Ida-Virumaa noorte karjääriotsuseid mõjutavad tegurid

Käesolev küsimustik on osa bakalaureusetööst, mille eesmärk on uurida Ida-Virumaa gümnaasiumi- ja kutseõpilaste karjääriotsuseid ning tegureid, mis mõjutavad otsust jääda Ida-Virumaale või siit lahkuda. Vastamine on anonüümne ning vastuseid kasutatakse ainult koondkujul bakalaureusetöö eesmärgil. Palun vasta võimalikult ausalt.

1. Mis õppeasutuses sa õpid?

Sillamäe Gümnaasium / Jõhvi Gümnaasium / Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus

2. Mis klassis või kursusel sa õpid?

10. klass / 11. klass / 12. klass / I kursus / II kursus / III kursus / IV kursus

3. Sugu

Mees / Naine

4. Vanus

15 / 16 / 17 / 18 / 19 / 20 või enam

5. Mis on sinu emakeel?

Eesti keel / Vene keel

6. Kuidas hindad oma eesti keele oskust?

nõrk / rahuldav / hea / väga hea

7. Kui kaua oled elanud Ida-Virumaal?

Kogu elu / Rohkem kui 10 aastat / 5–10 aastat / Alla 5 aasta

8. Mis on sinu kõige tõenäolisem järgmine samm pärast õpingute lõpetamist?

Õpingute jätkamine ülikoolis / Õpingute jätkamine kutseõppes / Tööle asumine/ Ajateenistus/
Ei ole veel otsustanud / Muu

9. Kui kindel sa oled oma järgmises sammus?

Väga ebakindel / Pigem ebakindel / Pigem kindel / Väga kindel

10. Mis valdkond sind praegu kõige rohkem huvitab?

Tehnika ja tehnoloogia / IT ja digitehnoloogia / Majandus ja ettevõtlus / Tervishoid / Haridus
/ Kunst ja loovvaldkonnad / Avalik sektor / Ei ole kindel

11. Mis on sinu peamine põhjus selle valiku taga?

Huvitav töö / Hea sissetulek / Kindel töökoht / Eneseteostus / Soov Ida-Virumaale jääda /
Soov Ida-Virumaalt lahkuda / Pere või tuttavate eeskuju

12. Kus sa näed end elamas viie aasta pärast?

Ida-Virumaal / Muus Eesti piirkonnas / Välismaal / Ei oska öelda

13. Kui valid Ida-Virumaalt lahkumise, mis on peamine põhjus?

Rohkem haridusvõimalusi / Rohkem töövõimalusi / Kõrgem palk / Elukeskkond /
Eneseareng/ Muu

14. Kui valid Ida-Virumaale jäämise, mis on peamine põhjus?

Perekond ja sõbrad / Töökoht / Elukallidus / Kodutunne / Piirkonna arenguvõimalused / Muu

15. Kas sinu koolis on karjäärinõustamine kättesaadav?

Jah / Ei / Ei tea

16. Kui oled kasutanud karjäärinõustamist, kui kasulik see oli?

Ei olnud üldse kasulik / Pigem ebaoluline / Pigem kasulik / Väga kasulik / Ei ole kasutanud

17. Millistes karjääriga seotud tegevustes oled osalenud või plaanid osaleda?

Karjääripäev / Ettevõttekülastus / Praktika / Karjäärinõustamine / Messid / Ei ole osalenud

18. Kui palju sa nõustud väitega: „Mul on piisavalt infot erialade ja tööturu kohta, et teha
karjääriotsus.“

Ei nõustu üldse / Pigem ei nõustu / Pigem nõustun / Nõustun täielikult

19. Kui palju sa nõustud väitega: „Kool aitab mul siduda õpingud päriseluga (tööturg,
erialad, kontaktid).“

Ei nõustu üldse / Pigem ei nõustu / Pigem nõustun / Nõustun täielikult

20. Mis oleks sinu jaoks üks asi, mis aitaks teha kindlama karjääriotsuse või suurendaks
võimalust jääda Ida-Virumaale?

Rohkem töökohti / Kõrgem palk / Rohkem erialavalikuid / Parem karjäärinõustamine /
Piirkonna areng / Riigi või kohaliku omavalitsuse toetus / Muu

Lisa B, Intervjuu küsimused

1. Mis on teie ametikoht?
2. Kui kaua olete sellel töökohal töötanud?
3. Palun kirjeldage lühidalt teie kooli õpilaste tüüpilisi järgmisi samme pärast lõpetamist? mis osakaal jätkab õpinguid, läheb tööle, mis lahkub Ida-Virumaalt?
4. Millised on teie hinnangul peamised tegurid, mis mõjutavad õpilaste karjääriotsuseid? Kas viimasel ajal on toimunud selles osas mingeid muutusi?

5. Kui mõelda teie kooli seisukohast, siis mis tegurid on teie arvates kõige määravamad karjääriotsuste tegemisel ning miks?
6. Mis on teie arvates kõige suurem erinevus gümnaasiumi- ja kutseõpilaste puhul otsuses Ida-Virumaale jääda või sealt lahkuda?
7. Kuidas kirjeldaksite õpilaste motivatsiooni ja ootusi: kas nad lähtuvad teie arvates huvist, sissetulekust, kindlast tööst, vanemate soovitudest või millestki muust? Kas viimastel aastatel on toimunud muutusi?
8. Kui suur roll on teie hinnangul perel karjääriotsustes ja mida see Ida-Virumaal tähendab (nt keelekeskkond, väärtused, rahaline võimekus, hoiakud)?
9. Milline on karjääriõppe ja nõustamise korraldus teie koolis: mis tegevused toimivad kõige paremini, mis jääb nõrgaks ja miks?
10. Kuidas ja kui süsteemselt kasutatakse töövarjutamist, praktikakohti, ettevõtete külastusi või karjääripäevi ning mis mõju te näete sellel valikutele?
11. Mis roll on kooli koostööl tööandjate, Töötukassa, omavalitsuse või karjäärikeskustega? Mis on takistused ja mis on head praktikad?
12. Kui palju mõjutab karjääriotsuseid eesti keele oskus ja kooli keelekeskkond? Kas näete, et see seostub otsusega jääda või lahkuda?
13. Millised piirkondlikud tegurid Ida-Virumaal teie hinnangul kõige tugevamalt „suruvad“ valikuid ühes või teises suunas (tööturg, palgad, transport, elukeskkond, maine)?
14. Kas näete võimalusi, mis aitaksid noori pärast õpinguid ülikoolis teises maakonnas või välismaal tagasi tuua Ida-Virumaale?
15. Milliseid 3 konkreetset muudatust te soovitaksite, et noorte karjääriotsused oleksid teadlikumad ja piirkonda jäämise valik realistlikum?
16. Kas tahaksite midagi selle teemaga seoses juurde lisada?

Summary

FACTORS INFLUENCING CAREER DECISIONS OF YOUNG PEOPLE IN IDA-VIRU COUNTY

Eddi Tsirkov

This bachelor's thesis examines the career decisions of high school and vocational students in Ida-Viru County and the factors influencing these decisions. The study focuses on choices related to further education, entry into the labour market, and the intention to stay in or leave the region. A mixed-methods approach was used, combining an online questionnaire with interviews conducted with educational support specialists.

The results show clear differences between educational tracks. High school students mainly connect their career decisions with higher education and are more likely to plan to leave Ida-Viru County. Vocational students more often focus on entering the labour market and achieving financial independence. Economic factors play an important role, especially for vocational students.

The findings also highlight the importance of access to information, school support, and language skills. Limited information increases uncertainty in career decisions, while better language proficiency, especially in Estonian, expands educational and employment opportunities outside the region. Overall, the study shows the need for earlier and more systematic career support to help young people make informed and realistic career decisions.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eddi Tsirkov,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *IDA-VIRUMAA NOORTE KARJÄÄRIOTSUSEID MÕJUTAVAD TEGURID*, mille juhendaja on nooremlektor Kadi Timpmann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eddi Tsirkov
15.01.2025